

**К ВОПРОСУ О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ПОНЯТИЙ
И ТЕРМИНОВ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РОССИЙСКОЙ
ФЕДЕРАЦИИ В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА**
Болтинова О.В.

Исследуется понятия «бюджет» и «бюджетный процесс». На основании детального анализа действующего бюджетного законодательства РФ предлагается внести в него изменения. Делается вывод, что совершенствованию исследуемого законодательства должна предшествовать реформа в области финансов.

Ключевые слова: бюджет, бюджетный процесс, бюджетное право, стадии бюджетного процесса.

**TO A QUESTION ON PERFECTION OF CONCEPTS AND TERMS
OF THE BUDGETARY LEGISLATION OF THE RUSSIAN FEDERATION
IN THE CONDITIONS OF A FINANCIAL CRISIS**

Boltinova O.V.

The concepts «Budget» and «budgetary process» are researched. On the basis of the detailed analysis of the active budgetary legislation of the Russian Federation it is offered to make changes to it. The conclusion is done that the reform in the field of the finance should precede the perfection of the researched legislation.

Key words: the budget, budgetary process, the budgetary law, stages of budgetary process.

Надійшла до редакції 15.07.2010 р.

УДК 347.73

**Л. К. Воронова, д-р юрид. наук, професор,
академік НАПрН України
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка**

СУТНІСТЬ ПРЕДМЕТА ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Фінансове право – це система фінансово-правових норм, як і будь-яка інша галузь права. До цього дійшли всі науковці незалежно від того, на яких позиціях вони стоять і який зміст вкладають у фінансово-правову норму. Вважаємо, що в систему фінансово-правових норм, які складають фінансове право, не можуть включатися фінансово-правові відносини, оскільки вони є одним з елементів механізму фінансово-правового регулю-

вання. Як галузі публічного права фінансовому праву властиві ознаки, які відрізняють правові норми від інших норм (наприклад, моралі, навіть від норм приватного права), а саме: імперативність, формальна визначеність, державна забезпеченість, специфіка прояву. Неімперативних правових норм не буває, бо загальна обов'язковість виконання наказів, що містяться в нормі, притаманна всім нормам. І всі накази (зробити або ні) за-

хищаються примусовою силою держави. У фінансово-правових нормах імперативність виражається в категоричній формі. Це відбувається не тільки, коли другою стороною фінансових правовідносин виступає державний або муніципальний орган (наприклад, у відносинах податкових). Фінансове право є позитивним правом і фінансове законодавство є обов'язковим для виконання.

Принцип точності і зрозумілості фінансових законів має істотне функціональне навантаження у з'ясуванні фінансово-правової норми, яку будуть застосовувати на практиці. Ці норми охороняють у першу чергу державний (публічний) інтерес, оскільки коштів завжди не вистачає на фінансування навіть першочергових витрат, пов'язаних із функціонуванням державних і муніципальних органів. Але у фінансових правовідносинах з другою стороною виступають юридичні й фізичні особи, які мають і свої приватні інтереси, які повинна враховувати держава і під час прийняття нормативно-правових актів, і при їх реалізації на практиці. Останні так чи інакше зачіпають матеріальні інтереси сторін, тому вони повинні бути зрозумілими. Українські законотворці доволі часто відмовляються від використання пропозицій, що нада-

ються науковцями, бо тепер при цьому ними застосовується не принцип точності і зрозумілості приписів, а відшукування таких понять, які без кількох словників з'ясувати неможливо.

Будь-якій державі й муніципальному органу для виконання своїх функцій належить мати фонди фінансових ресурсів, які планомірно утворюються діями державних і муніципальних органів. Як влучно висловився К.С. Бельський, щоб правляча група ефективно використовувала державну владу і служила народу, держава повинна мати власні матеріальні засоби: власність у виді нерухомості (адміністративні будови, обладнання), комунікації (шляхи сполучення, залізничний та автомобільний транспорт); кошти для оплати праці державних службовців, утримання поліцейського апарату й армії [7, с. 96].

Останнім часом, як ніколи раніше, з'явилося багато публікацій (статей, виступів на конференціях, монографій), присвячених предмету й методу фінансово-правового регулювання. І майже кожен їх автор пропонує декілька методів фінансово-правової регламентації без концентрації уваги на тому, що існує основний метод – владних приписів, яким держава змушена регламентувати фінансо-

ві відносини, і що витрачання бюджетних коштів має бути ретельно врегульовано, оскільки бюджети дефіцитні. Ніхто із цих науковців чомусь не згадує, що викладачі й учені науково-дослідних інститутів, як і державні службовці, повинні одержувати зарплату із цих дефіцитних бюджетів. Усі пропозиції щодо диспозитивного методу регламентації фінансових відносин на теперішньому рівні економіки – фантазії. Це пропозиції для майбутнього.

Предметом регламентування фінансово-правовими нормами є суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення фінансової діяльності (державної й органів місцевого самоврядування), тому більшість учених визначають фінансове право як сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі фінансової діяльності держави для забезпечення її безперебійного функціонування в кожний період її розвитку.

До цього часу науковці не дійшли одностайної думки: фінансове право – це самостійна галузь права, чи воно відпочкувалося від конституційного, адміністративного й цивільного, чи воно є змішаною галуззю, яка включає норми адміністративного й цивільного права. Однак до думки засновників фінансо-

вого права Ю.А. Ровинського, В.В. Безчеревних, Н.І. Хімічевої [9, с. 85], О.М. Горбунової приєднується все більше вчених, які розглядають фінансове право як самостійну галузь, яка виникла разом з державою і яка в умовах закону вартості й пануючих товарно-грошових відносин не могла й не може існувати без фінансових ресурсів [4, с. 24]. Адже цілком очевидно, що жодне управлінське рішення ні державний, ні муніципальний орган без забезпечення фінансовими ресурсами прийняти не може.

Немає єдності поглядів фінансознавців і на зміст фінансової діяльності. Діяльність держави й органів місцевого самоврядування по створенню, розподілу, перерозподілу й використанню фондів коштів і є, в кінцевому підсумку, фінансовою діяльністю. Проблеми змісту останньої вчені приділяють багато уваги, але їх думки й висновки, в принципі, мало чим відрізняються. Так, Н.І. Хімічева тлумачить поняття «фінансова діяльність держави» як здійснення функцій по планомірному формуванню, розподілу й використанню грошових фондів (фінансових ресурсів) з метою реалізації завдань соціально-економічного розвитку, підтриманню обороноздатності й безпеки країни, а також забезпечення фінансовими ресурсами діяльності державних органів [8, с. 85].

У підручнику з фінансового права О.М. Горбунова підкреслює, що фінансова діяльність полягає в утворенні, перерозподілі й використанні централізованих і децентралізованих фондів коштів, що забезпечують безперерйне функціонування держави на кожному етапі суспільного розвитку [10, с. 33].

І.В. Рукавишникова трактує фінансову діяльність держави й муніципальних утворень як планомірне формування, розподіл і використання фондів коштів відповідно до фінансової політики держави [11, с. 17].

Зовсім інакше реагував на новітні думки сучасних юристів щодо включення до об'єктів фінансово-правового регулювання всіх видів фондів коштів незалежно від форми власності О.І. Худяков [12, с. 16, 17], який категорично не погоджувався зі зрівнянням «приватних фінансів» з державними грошовими фондами.

Правопорушення у сфері фінансової діяльності наносять матеріальну шкоду державі або місцевим органам самоврядування, тому такі порушення становлять собою підвищену суспільну небезпечність. У фінансовому праві бракує конструкції «право оперативної самостійності суб'єктів фінансових правовідносин». Причому такої самостійності позбавлені як державні й муніципальні органи,

що мають публічний фінансовий інтерес, так і друга сторона фінансових правовідносин. Інакше кажучи, норми фінансового права є узагальненими приписами компетентних органів, які мають ознаку загальноноормативної обов'язковості, тобто фінансове законодавство є обов'язковим до виконання. При цьому теоретики фінансового права зі стажем не відмовляються від своїх позицій. Зараз інших поглядів дотримуються молоді науковці, які раніше не знали про існування фінансового права, а тепер вважають, що до них воно й не існувало. З переходом до ринкової економіки, безумовно, змінюється й характер фінансово-правових відносин, але превалюючим методом фінансово-правового регламентування залишається імперативний.

Фінансове право, як і всі галузі права, поділяється на загальну й особливу частини, але, з нашого погляду, такий поділ стосується фінансового права не як галузі, а як предмета викладання учбової дисципліни. Загальна частина – це не сукупність правових норм, а послідовний виклад основних проблем цієї науки: (а) поняття фінансової діяльності; (б) її принципи й методи; (в) фінансова система; (г) фінансово-правова норма та її особливості; (д) предмет і метод фінансово-пра-

вового регулювання; (е) фінансово-правові відносини; (є) сутність фінансово-правової науки. На наше переконання, треба підтримати точку зору професорів О.Ю. Грачової й Г.П. Толстоп'ятенка, що фінансовий контроль характерний для всіх сфер фінансової діяльності й усіх органів, що її здійснюють. З огляду на його зростаючу роль в умовах ринкової економіки, важливість суспільних відносин, що складаються при цьому, а також необхідність регламентування їх правом, вважаємо за доцільне сформулювати в особливій частині фінансового права таку підгалузь (податкове й бюджетне право), як правові основи фінансового контролю [5, с. 121-127; 13]. Коли науковці звикнуть до такого місця інституту фінансового контролю в системі фінансового права, його можна буде йменувати «фінансово-контрольне право», як пропонує К.С. Бельський [1, с. 119].

До складу фінансового права як учбової дисципліни, беззаперечно, потрібно включати частини Загальну й Особливу. Загальна дає нам можливість розглянути поняття «фінанси», «фінансова діяльність», «фінансове право», «фінансово-правові норми», «фінансові правовідносини». Особлива частина залишається такою ж, як вона є, тобто включає фінансово-пра-

вові інститути, їх сутність та особливості. Оскільки ці інститути розрослися, вони становлять собою підгалузь фінансового права.

Думається, що в найближчий час пропозиції К.С. Бельського й С.В. Запольського про включення в Особливу частину фінансового права інституту емісійного права знайдуть своє втілення [1, с. 119; 6, с. 35].

Після утворення численних комерційних банків у всіх країнах СНД розпочинається зародження банківського права як окремої самостійної галузі. До її предмета включали відносини, що виникають з банківської діяльності й регулюються дійсно диспозитивним методом. Але професори С.Д. Ципкін і В.В. Безчеревних ще в ХХ ст. підкреслювали, що не всі фінансові відносини регламентуються фінансово-правовими нормами й методом владних приписів. Те, що стосується фінансових і державних муніципальних інтересів, впорядковується тільки фінансовим правом, іноді із залученням методів узгодження, консультацій, а конкретні внутрішньогосподарські інтереси – нормами цивільного й господарського права. Саме на їх тлі й виникають суто фінансово-правові (податкові) правовідносини.

Переконання правознавців у тому, що банківського права не існує, а відносини, що скла-

даються в процесі діяльності органів банківської системи, регулюються нормами банківського законодавства, примусило державний орган, що управляє науковими розробками, змінити й напрями наукових досліджень.

Відповідно до постанови Президії ВАК України від 8 жовтня 2008 р., № 45-06/7 у Паспорт спеціальності «12.00.04 господарське право; господарсько-процесуальне право» включені напрями досліджень з правового регламентування (а) відносин на ринку фінансових послуг, кредиту й кредитних правовідносин, (б) правового регулювання кредитних і розрахункових відносин, (в) окремих форм і видів кредитів, (г) порядку відкриття й обслуговування банківського рахунку, (д) правових способів і форм розрахунків.

Однак ст. 1 Цивільного кодексу України [3; 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356] встановила, що до відносин майнових, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій, а також до податкових і бюджетних цивільне законодавство не застосовується, якщо іншого не вимагає закон.

Глави 71 («Позика. Кредит») і 72 («Банківський рахунок») ЦК України регулюють ті ж самі відносини, які вже не тільки Господарським кодексом України, а й

Положенням ВАК для здобувачів наукових ступенів віднесені до господарського права.

В Україні учені-цивілісти віднесли банків з клієнтурою не віднесли до банківського права. ЦК України містить статті, які повністю їх регулюють. Але є цікавий збіг норм 2-х кодексів – Цивільного й Господарського. Проте фінансознавці мали іншу думку: фінансове право – самостійна галузь права, й ті відносини, що виникають в діяльності Національного банку України, регламентуються фінансово-правовими нормами. Відносини ж комерційних банків з клієнтами – регулюються диспозитивним методом, і хоча й мають імперативний акцент, але це відносини цивільно-правові. Оскільки відносини в діяльності банків регулюються нормами різних галузей права, банківське право не може бути галуззю, бо його норми містить банківське законодавство.

Вища атестаційна комісія РФ банківське право спочатку віднесла до фінансово-правової спеціальності, потім – до цивільно-правової, а вже декілька років банківського права серед «ВАКівських» спеціальностей немає. ВАК України зробив точно так, як і російський. Особливо це актуально зараз, коли з переліку спеціальностей, за якими захищаються дисертації, ВАК

України (як і ВАК РФ), вилучив банківське право. Фінансознавці почали цивільні правовідносини (при кредитуванні та інших видах банківської діяльності) включати у фінансове право. Наприклад, М.В. Бикова, авторка дисертації про учасників лізингової діяльності як суб'єктів податкових правовідносин, вважає, що механізм державного регулювання лізингової діяльності заснований на застосуванні як імперативних, так і диспозитивних правових норм. Однак вона переконує, що для захисту публічних інтересів робиться акцент на застосуванні імперативного методу регламентування лізингових відносин [2]. Конкретні відносини між суб'єктами лізингу не є фінансово-правовими.

Як вбачається, думка авторки не зовсім відповідає дійсності. Це можна порівняти з оподаткуванням доходів фізичних осіб. Усі працюючі сплачують податки, але їх фінансово-правова регламентація стосується оподаткування доходів; трудові ж відносини цих платників податку фінансовим (податковим) правом не регулюються.

Специфіка методу фінансово-правового регламентування зумовлена галузевим (фінансовим) предметом, хоча зазнає й зворотнього впливу методу фінансово-правового регулювання на відносини, які складають

предмет фінансового права, оскільки саме через них цей метод закріплюється як пріоритетний, властивий саме цій галузі права.

Кожна галузь права поділяється на складові частини – правові інститути. Фінансово-правові, що регулюють однорідні фінансові відносини, об'єднані за ознакою спільності методів акумуляції або витрачання фінансових ресурсів, постійно змінюються у зв'язку з розвитком суспільних (економічних) відносин, в результаті чого виникають нові фінансово-правові інститути. Окремі з них розростаються й утворюють підгалузі фінансового права (наприклад, бюджетне, податкове, облікове, валютне право, фінансовий контроль).

Україна, як держава постсоціалістичного періоду, звільнилася від турбот монопольного власника основної частини засобів суспільного виробництва й одержала можливість регламентувати його в цілому, використовуючи фінанси як універсальний засіб управління економікою. Ось чому ми пропонуємо грошові фонди, які складають фінансову систему суспільства, поділити на такі підсистеми: (1) централізовані й децентралізовані фонди держави й муніципальних утворень і (2) фонди коштів господарюючих суб'єктів. Друга підсистема фінансової системи суспільства включає:

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

– фонди підприємств, які займаються комерційною діяльністю;

– фонди фінансових посередників (банків, страхових організацій, недержавних пенсійних фондів тощо);

– фонди некомерційних (неприбуткових) організацій;

– фінансові ресурси приватних господарств, які особливо сьогодні, в умовах економічної кризи, відіграють важливу роль у фінансуванні соціальних потреб.

Відносини, що виникають у діяльності господарюючих суб'єктів, регулюються господарським і цивільним правом. Значно активніше держава втручається в діяльність фінансових посередників, хоча остання (виробнича, статутна) знаходиться під впливом також господарського права.

Держава не може погодитися з тим, що ці суб'єкти фінансових відносин, діючи в недержавному секторі економіки й будучи власниками фінансового капіталу, порушували її фінансові інтереси. Однак, установивши нову економічну систему, в Конституції, вона в особі свого законодавчого органу, прийнявши законодавство, що регламентує фінансові відносини, повинна захищати економічні інтереси корпоративного і приватного капіталу. Це, з нашого погляду, дає можливість вважати за необхід-

не розширити сферу фінансової діяльності держави й муніципальних органів за рахунок недержавних фондів.

Зараз знову відроджується дискусія з питань самостійності фінансового права як окремої галузі. Тривалий час доводилося відстоювати цю самостійність. І начебто науковці довели її. Але зміни економічних підвалин постсоціалістичних держав, перехід їх економіки на ринкові рейки, поява нових суб'єктів у фінансовій галузі знов дали можливість з'явитися пропозиціям, так би мовити, «лікувати ревматизм» фінансового права, вважати основним принципом його так званий «соціальний натуралізм» і посилання на працю П. Нобеля «Швейцарське фінансове право і міжнародні стандарти», в якій про існування цієї галузі й не згадується. Виникли пропозиції вважати фінансове право змішаною галуззю, яка включала б норми фінансового, цивільного, адміністративного й господарського права.

Теоретичні проблеми будь-якої галузі права особливо живають і породжують жваві дискусії в період активізації в державі кодифікаційної діяльності. Для складання кодексу чи проведення іншої систематизаційної роботи із законодавством належить привести до певного порядку накопичені нормативно-правові

акти. Без логічного внутрішнього структурування фінансового права неможливо систематизувати фінансове законодавство. В Україні ж перед законодавцями стоїть завдання прийняти на решті Податковий кодекс, привести до ладу Бюджетний, тому науковці пропонують взяти до уваги їх рекомендації щодо нової редакції останнього і проєктів Податкового кодексу, оскільки їх декілька.

Кожен учений має право на наукові пошуки. Але не слід забувати при цьому й того, що Основний Закон поставив за мету розбудувати Україну як державу соціальну і правову, яка повинна забезпечувати фінансові інтереси (держави й муніципальних утворень) і враховувати корпоративні і приватні. За сучасного стану економіки зробити це досить складно, бо фінансові інтереси держави рідко співпадають з корпоративними і приватними.

У монографії, безумовно, можна висловити свої думки, які доволі часто межують ледве не з фантастикою, можна критикувати своїх колег і вважати, що тільки її автор є генієм, не визнаним суспільством, і заявляти, що до нього ще ніхто не мав рацію, оскільки саме в нього вперше й настільки повно, й послідовно, й об'єктивно проаналізовані найістотніші радян-

ські й пострадянські фінансово-правові концепції, обґрунтовано висновки, що жодна з них, висловлених не ним, не відповідає вимогам фінансово-правової дійсності сьогодення. З переконаннями такого «вченого» важко погодитись, оскільки в будь-якій науковій публікації повинні виявлятися чемність, інтелігентність, а не тільки не витрачене з років радянської влади бажання бути першим. Тому й виходить, що вся рота, крім старшини, крокує не в ногу.

Нашим науковцям не варто забувати, що полеміка щодо різного сприйняття кожним нових ідей, думок має місце на конференціях, «круглих столах», у монографіях, наукових статтях. Але викладачі вищої школи завжди повинні пам'ятати, що працюють на державу й займаються підготовкою майбутніх державних службовців, які у своїй діяльності керуватимуться нормативно-правовими актами, викладеними в підручниках. Ідеї стосовно того, що держава не потрібна, бо все має будуватися на принципі соціального натуралізму, який не визнає державних приписів, можна висловлювати в статтях. Підручники мають бути написані літературною мовою, яка не вимагає постійного використання одночасно кількох словників. За останні 50 років написано й випущено чимало підручників і навчальних посіб-

ників з фінансового й податкового права, банківського законодавства. Для поглибленого розуміння викладеного в них матеріалу ці джерела повинні вбирати в себе й раніше видані, які вміщували положення, засвоєні поколіннями юристів.

Останнім часом науковці, які звертаються до розробки фінансово-правових проблем, часто жалкують, що українському суспільству або зовсім бракує правової культури, або вона знаходиться на дуже низькому рівні. На жаль, у нас її дійсно немає. Мається на увазі права культура у вузькому розумінні, тобто рівень знання права членами суспільства й поважне ставлення до права, престиж останнього. Але це ж важлива умова і дійовий засіб зміцнення законності і правопорядку. Серед юристів-фінансознавців виникає антипод правової культури – правовий нігілізм, незадовільна оцінка ролі фінансового

права, неповага до нього і зневага до кількох поколінь, які займалися цим правом як наукою.

Правова культура віддзеркалює якісний стан позитивного правового життя й може виражатись у досягнутому рівні досконалості фінансово-правових актів і правозастосовної діяльності взагалі [8, с. 8].

Глобальне вторгнення значної численності науковців у фінансово-правову тематику часто знецінює роль правових поглядів, наукових концепцій і правової культури. З боку окремих учених проголошуються так звані істини, які висловлюються всупереч закону і прогресивним правовим теоріям. Ми приєднуємося до пропозиції Ю.О. Тихомирова про необхідність введення в обіг такого поняття, як «правова позиція», і впевнені, що її дотримання принесе тільки користь державним інтересам, буде розмірними з офіційним курсом держави й вимогами додержання законності.

Список літератури: 1. *Бельский К.С.* Оригинальный взгляд на предмет финансового права // Гос-во и право. – 2005. – № 4. – С. 117 – 119. 2. *Быкова М.В.* Участники лизинговой деятельности как субъекты налоговых отношений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 2010. – 26 с. 3. Відомості Верховної Ради України. 4. *Грачева Е.Ю., Ивлиева М.Ф., Соколова Э.Д.* Финансовое право: Учеб. пособ. – М.: Проспект, 2009. – 232 с. 5. *Грачева Е.Ю., Толстолятенко Г.П., Рыжкова Е.А.* Финансовый контроль: Учеб. пособ. – М.: ИД Камерон, 2004. – 272 с. 6. *Запольский С.В.* Дискуссионные вопросы теории финансового права. – М.: Изд-во «Эксмо», 2008. – 154 с. 7. *Право и государство: теория и практика: Науч.-практ. и информ.-аналит. ежемесяч. журн.* – 2007. – № 8 (32). – С. 94-97. 8. *Тодыка Ю.Н.* Конституционные основы формирования правовой культуры. – Харьков: Райдер, 2001. – 160 с. 9. *Финансовое право: Учеб. / Отв. ред. Н.И. Химичева.* – 3 изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2003. – 733 с. 10. *Финансовое право: Учеб. / Под ред. О.Н. Горбуновой.* – М.: Юрист, 2000. – 495 с. 11. *Финансовое право. Учеб. пособ. / Отв. ред. И.В. Рукавишников.* – М.: Норма, 2007. – 512 с. 12. *Худяков А.И.* Финансовое право Республики Казахстан: Общ. ч. – Алматы: ТОО «Баспа», 2001. – 272 с. 13. *Ялбулганов А.А.* Финансовый контроль как правовой институт финансового права // Юрист. – 1999. – № 4. – С. 43-50.

СУЩНОСТЬ ПРЕДМЕТА ФИНАНСОВОГО ПРАВА

Воронова Л.К.

Проводится комплексный анализ признаков, составляющих предмет финансового права. Делается вывод о самостоятельности отрасли финансового права. Рассматривается специфика метода финансового права. Анализируются финансовое право как учебная дисциплина.

Ключевые слова: финансовое право, предмет финансового права, метод финансового права, финансовая деятельность.

ESSENCE OF THE SUBJECT OF FINANCIAL LAW

Voronova L.K.

The complex analysis of the features constituting the subject of a financial law is carried out. The conclusion about independence of branch of a financial law is done. Specificity of the method of financial law is considered. Are analyzed a financial law as a branch of science is analyzed.

Key words: financial law, subject of financial law, method of financial law, financial activity.

Надійшла до редакції 15.07.2010 р.

УДК 347.73

*О.А. Дмитрик, канд. юрид. наук, доцент,
докторант кафедры финансового права
Национальная юридическая академия Украины
имени Ярослава Мудрого, г. Харьков*

К ВОПРОСУ ОПРЕДЕЛЕНИЯ МЕСТА ФИНАНСОВОГО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРА В СИСТЕМЕ ИСТОЧНИКОВ ФИНАНСОВОГО ПРАВА

Проблема источников права, в частности финансового, является далеко не новой. Её разработкой занимались и занимаются представители как теории права, так и отраслевых наук, например, С.С. Алексеев, Л.С. Зивс, И.И. Кучеров, Н.М. Марченко, Ю.А. Тихомиров, Г.П. Толстопятенко, А.И. Худяков и др. Вместе с тем все еще дискуссионными остаются

такие вопросы: какие критерии применять для отнесения того или иного акта либо документа к числу источников финансового права; какой набор элементов включает система его источников; существует ли финансово-правовой договор и можно ли его считать источником финансового права и др. Несмотря на кажущуюся простоту указанных вопросов, ответ на них дать не